

Литература

1. Виноградов В.В. Избранные труды. Лексикология и лексикография. М.: Наука, 1977. 309 с.
2. Розен Е.В. Немецкая лексика: история и современность: Учеб. пособие. М.: Высш. шк., 1991. 96 с.

М.Р. Прыгодзіч

ЛЕКСЕМА *МАНАСТЫР* ВА ЁСХОДНЕСЛАВЯНСКІМ ПІСЬМЕНСТВЕ

Лексема *манастыр* (ад грэч. *monasterion* – келля пустэльніка) фіксуецца ў самых старажытных помніках славянскага пісьменства. Параўн.: *да дасть нициимъ имене свое, и шедъ въ манастырь да покаеться* (Сінайскі трэбнік XI ст., 104а); *Показаю ти сну мои истиньяя пристанища манастыря* дома стыхъ (Ізборнік Святаслава 1076 г.); *Много же стхъ ирквии огневи предаша, манастыре и села пожьгоша* (Аповесць мінулых часоў, X–XI стст.).

Ва ўсходніх славян гэтае слова стала актыўна выкарыстоўвацца з XI ст. у сувязі з прыняццем хрысціянства. Прычым у помніках сустракаюцца дзве формы – з гукамі [o] і [a] ў першым складзе: *Погоре Гора и моностырове вси, что ихъ на Горе* (Іпацьеўскі летапіс, XII ст.); *Строи девичь монастырь* (Пераяслаўскі летапіс, XI ст.); *А на третей день пети игоуменоу святей Богородици из Онътонова манастыря* (Грамата князя Усевалада каля 1136 г.); *Уставъникъ ... уставленъ убо не по писанию въ манастыри студиистемъ* (Студыйскі статут, XII ст.).

Варта адзначыць, што даволі часта лексема *манастыр* пісалася пад цітлам – *мнстырь*. Гэтая акалічнасць стала перашкодай на шляху правільнага вымаўлення (і напісання) яе ў выданнях помнікаў пісьменства. Акадэмік І. Сразнеўскі з гэтай нагоды заўважае: “В изданиях древних памятников сокращение *мнстырь* и под. часто раскрыты согласно современному написанию *монастырь*, когда следует раскрывать *манастырь*, как это слово по большей части встречается в рукописях при употреблении без титла” [6, стб. 172]. У старажытных усходнеславянскіх помніках вучоны знайшоў толькі тры выразныя прыклады на *моно* – (*мона*)*стырь* – Іпацьеўскі летапіс, Сафійскі 1-ы летапіс, Наўгародская купчая XIV–XV стст. “Старославянский словарь (по рукописям X–XI

веков)» фіксуе 62 выпадкі ўжывання аналізуемай лексемы, з якіх толькі 5 – у форме з [o] – усе прыклады з Супрасльскага рукапісу X ст.

Зыходзячы з этымалогіі (*monos* – адзін), можна меркаваць, што першапачаткова запазычанне *манастыр* (грэч. *μοναστηρι(ον), μοναστηρι(ο)ν*), аформленае па ўзору слоў на *-ыр* (параўн. царкоўнаслав. *пустыр*) ва ўсходніх славян магло ўжывацца ў выглядзе *монастырь*. Аднак вусна-гутарковы варыянт *манастыр* (як вынік аканья) паступова становіцца пануючай формай, што, дарэчы, і засведчылі пазнейшыя помнікі пісьменства, у тым ліку і надпіс на крыжы Еўфрасінні Полацкай 1161 г.: *...накладаеть Офросинья чьстьными крсть въ манастыри своемъ...; ... да не изнесеться из манастыря никогда же; ... аще се кто преслоушаетъ изнесеть и от манастыря....* Адзначым таксама, што “Словарь древнерусского языка (XI–XIV вв.)” прыводзіць толькі чатыры прыклады з *монастырь* [4].

Значнай разнастайнасцю формаў характарызуецца лексема *манастыр* у помніках старабеларускага і стараўкраінскага пісьменства, што тлумачыцца як захаваннем традыцыйных напісанняў (тэксты рэлігійна-кананічныя), так і ўплывам рэгіянальных (вусна-гутарковых) асаблівасцей маўлення. Так, “Гістарычны слоўнік беларускай мовы” падае наступныя формы лексемы *манастыр* [1]:

Монастырь, монастирь, манастырь, маностырь, монастарь, монастерь, монастирь, монястирь, намастырь наз. *Рэлігійная абшчына манахаў або манахінь, манастыр*. Се язъ князь великий Анофрей положилъ еси се еуангелье у нашемъ монастыри въ церкви у святого Иоана Предтечи (АЗР, I, 27, 1399); приидѣ воиско Литовское ко Смоленскѣ и стогаи полтретьи недли посады и цркви и монастыри пожгли (Увар., 108); заложили есмо были себе рокъ и зъ человекомъ намастыра светого Хлеба Бориса на имя и зъ Чирикомъ стати сегодня тутъ передъ урадомъ (АВК, XVII, 152, 1540); присылалъ до владу ... владникъ архимандрыта Узнесенского маностыра Мѣнского (АВК, XXXVI, 193, 1582); абы ся то подъ владою и юриздикціею урадовою зъ онымъ монастеромъ быти не разумѣло (АВК, IX, 152, 1592); монастыры ѣ нас мѣстца при сто^s церкви на мужчизны и на бѣлые головы, котории ста на слѣжбѣ бжѣю пошлюбили (Бельск., 199); была дей у того шурина его другая сестра, князя дочка, на имя кнежна Федка, которая мѣла волю пойти въ черницы и мѣшкала вжо у монастари у Четвершни (АВК, XIII, 87, 1635); **Ѡбщина:** Кіновія, монастир: Посполитое мѣстце где с^s посполитогѡ добра живѣть (Бяр., 194); вѣстѣпившы межы законички до

манастира жытие свое спросное до смерти **в**плакивала (Зб. 259, 1846);
ночь мене тутъ зашла, идѣчю з **в**дного монастиря (Пралог, 4906).

Прыблізна гэтак жа прадстаўлена лексема *манастир* і ў “Словнику староукраїнської мови XIV–XV ст.” [5, с. 611–613].

Цікава адзначыць, што ў помніках старабеларускага і стараўкраінскага пісьменства сустракаецца і мясцовая (яўна народна-дыялектная) форма *намастыр*, якую Макс Фасмер узводзіць да *на* і *мост*. Параўн.: *Брошу миръ, паду нымастырь* [2, с. 417].

Лексема *манастир* у сучасных усходнеславянскіх мовах набыла і фразеалагічна звязанае значэнне. Параўн.: *Мы канкрэтныя выпадкі ў духу гуманнасці будзем заўсёды вырашаць. Але зноў-такі ў рамках нашых законаў. І вы са сваім статусам у чужы **манастир** не лезьце* (“Звязда”); *Казалі, Шлык можа падвесці пад **манастир**: параіць нешта, скіраваць ў зусім другі бок, а потым абсмяць, паказаць пры ўсіх, які ты дурань* (Я. Радкевіч) [3, т. 1, с. 567; 3, т. 2, с. 117].

Літаратура

1. Гістарычны слоўнік беларускай мовы. Вып. 18 / пад. рэд. А.М. Булькі. Мінск: Беларуская навука, 1999. 374 с.
2. Добровольский В.Н. Смоленский областной словарь. Смоленск: Типография П.А. Силина, 1914. 1022 с.
3. Лепешаў І. Фразеалагічны слоўнік беларускай мовы: У 2 т. Мінск: Белар. Энцыклапедыя, 1993. Т. 1: А–Л. 589 с.; Т. 2: М–Я. 607 с.
4. Словарь древнерусского языка (XI–XIV вв.) / АН СССР. Институт русского языка; Гл. ред. Ф.П. Филин. М.: Наука, 1982. 360 с.
5. Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.: У 2 т. Т. 1: А–М / Ред. тому: Л.Л. Гумецька, І.М. Керницький. К.: Наукова думка, 1977. 632 с.
6. Срезневский И.И. Словарь древнерусского языка. Т. 2, ч. 1: Л–О. М.: Книга, 1989. 852 стб.
7. Старославянский словарь (по рукописям X–XI веков) / Под ред. Р.М. Цейтлин, Р. Вечерки и Э. Благовой. М.: Русский язык, 1984. 842 с.

Л.Р. Супрун-Белевич

СТИЛИСТИЧЕСКИЕ И ЯЗЫКОВЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДА БЕЛОРУССКОГО ПРОЗАИЧЕСКОГО ТЕКСТА НА БОЛГАРСКИЙ ЯЗЫК (на примере рассказа В. Короткевича “Країна Цыганія”)

Перевод художественного прозаического текста позволяет выявить типовые способы передачи содержания оригинала средствами переводящего языка. Анализ подлинника и перевода дает возможность